

Herdenkers in soorten

Bart Tromp bespreekt: Piet de Rooy, Nico Markus, Tom van der Meer, Wim Vroom: *De rode droom. Een eeuw sociaal-democratie in Nederland*, Nijmegen: SUN, 1995 en Martin Mevius, Lennart Booij en Erik van Bruggen (red.): *Hier: de Partij van de Arbeid! Vijftig jaar geschiedenis in interviews*, Amsterdam: Jan Mets, 1996.

De violist en muziekverzamelaar Willem Noske placht van het Nederlandse volk te zeggen dat dit niet zozeer uit denkers als wel uit herdenkers bestaat. Deze uitspraak schiet mij steeds weer te binnen als ik kennis neem van de zoveelste publikatie in het kader van de herdenking van honderd jaar sociaal-democratie in Nederland. De viering van dit verzonnen jubileum in 1994 manifesteerde zich immers in – ruw geschat – een dozijn niet zelden forse boekuitgaven over deze eeuw of aspecten daarvan. Verzonnen jubileum, want de sociaal-democratische beweging in Nederland is van ouder datum dan 1894. Dat is uitvoerig uitgelegd in de inleiding tot *Van Troelstra tot Den Uyl. Het vijftiende jaarboek voor het democratisch socialisme*, overigens zelf een volumineuze

bijdrage aan deze viering. Met alle waardering voor deze historische spitpartijen, het feit dat deze in de tijd samenvielen met de zwaarste verkiezingsnederlaag uit die honderd jaar maakte toch dat uit al dit herdenken de indruk ontstond dat de sociaal-democratie in Nederland eerder prat kan gaan op een rijk verleden dan op een toekomst vol belofte.

De indruk wordt bevestigd in een nakomertje van het eeuwfeest in 1994, *De rode droom*. In feite gaat het hier om de catalogus van de gelijknamige tentoonstelling die in 1995, eigenlijk dus een jaar te laat, werd gehouden in de Nieuwe Kerk in Amsterdam. Een politieke beweging moet het in het algemeen van woorden en daden hebben, niet van beelden. Dat maakt de prestatie die met deze tentoonstelling werd geleverd des te groter, want de samenstellers zijn er toch in geslaagd een beeld van de ontwikkeling van de sociaal-democratie te geven in de letterlijke zin van het woord: van de werkkamer van Ferdinand Domela Nieuwenhuis tot en met het zwarte corduroy pak waarin André van der Louw zich tot burgemeester van Rotterdam liet installeren (volgens de tekst; in mijn herinnering droeg hij dat pak altijd, ook bij

zijn 'beredans' op het partijcongres in 1969).

Door de tijd heen ziet men wel hoe de sociaal-democratische beweging zich steeds minder onderscheidt in beelden van andere partijen en bewegingen. De samenstellers van de tentoonstelling hebben – zo vermoed ik – dit gegeven enigszins willen compenseren door een in hun opdracht gemaakte portrettengalerij van foto's van bekende partijgenoten. Jammer genoeg ontbreekt deze in *De rode droom*. Wie bij voorbeeld het portret van de toen al hoogbejaarde J.H. Scheps (die in 1994 stierf) op de tentoonstelling heeft gezien zal dit echter niet licht vergeten.

De hoofdmoot van *De rode droom* is echter het essay 'Begeerten en idealen', waarin de historicus Piet de Rooy een zekere balans van 'een eeuw sociaal-democratie in Nederland' tracht op te maken. Zijn leidraad is daarbij de verhouding tussen liberalen en socialisten, wat een verfrissende kijk levert op een onderwerp dat bijna doodgeschreven leek. De huidige crisis, althans de huidige gevoelens van crisis, schrijft hij enerzijds toe aan het feit dat zoveel waarnaar gestreefd is, ook werkelijk is bereikt – zij het dan lang niet altijd op de wijze waarop

B O E K E N

men het zich had gedacht en vaak ook bewerkstelligd door anderen. Anderzijds ziet De Rooy drie structurele factoren die maken dat een oplossing van deze crisis niet gemakkelijk te vinden is. De transformatie van 'massa-' naar 'kaderpartij' (gelukkig gebruikt De Rooy zelf de aanhalingstekens) brengt met zich mee dat de emotionele verbondenheid van grote delen van het electoraat met 'de partij' verdwijnt. Daarnaast telt 'het langzaam maar zeker teloorgaan van de gedachte dat een sociaal-democratische politiek gebaseerd is op een idee over richting en koers van de samenleving'. En tenslotte is er, 'even ongrijpbaar als essentieel', het ontbreken van de utopie, waarmee De Rooy de gedachte bedoelt dat de meeste mensen meer willen dan hun natje en hun droogje op tijd.

Zo eindigt dit prachtige essay, met zijn vele ironische relativeeringen van de tobberigheid der beweging toch enigszins in mineur, al doet de auteur zijn best die indruk op de laatste bladzijde te weerspreken.

Is *De rode droom* een waardevolle aanwinst in de sociaal-democratische boekenkast, dit kan niet gezegd worden van *Hier: de Partij van de Arbeid*. Ook dit is een herdenkingspublikatie, ditmaal ter gelegenheid van het feit dat de PvdA op 9 februari 1946 werd opgericht – iets waaraan op het partijcongres van 10 februari 1996 vrijwel stilzwijgend voorbij werd gegaan. De herdenking heeft hier de vorm aangenomen van 34 interviews met voor het merendeel vooraanstaande partijgenoten (of zij die dat geweest

zijn) door 22 interviewers, van wie niets anders wordt meegegeeld dan dat zij jonge PvdA-leden en -sympathisanten zijn. Uit de mij bekende namen maak ik op dat het ten dele om medewerkers van het partijbureau gaat en ten dele om studenten geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam.

Van de selectie van de 34 ondervraagden wordt geen verantwoording afgelegd en deze maakt voor een groot deel dan ook een nogal willekeurige indruk. De redacteuren maken in hun inleiding gewag van het feit dat deze interviews 'voor historici ambivalente bronnen' vormen. 'Voor een deel bieden ze informatie die nergens anders te vinden is. Maar het menselijk geheugen is niet altijd secuur.' Hieruit zou de conclusie moeten volgen dat de ambivalentie waarover wordt gesproken ertoe moet leiden dat zo goed mogelijk wordt nagegaan of het inderdaad gaat om informatie die nergens anders te vinden is en of het menselijk geheugen in specifieke gevallen inderdaad secuur is geweest. Dat vraagt om interviewers die kritisch zijn en zeer goed thuis in de materie waarover ze mensen ondervragen, of, zoals meestal in dit boek, aan het woord laten.

Dat is in dit boek eigenlijk nergens het geval. In het algemeen worden klakkeloos de huidige opvattingen van de ondervraagden weergegeven, ook al bestaat er gepubliceerd onderzoek dat deze grondig weerspreekt. Dat begint al met het eerste interview, met Van der Goes van Naters. De tekst getuigt ervan dat interviewer noch geïnterviewde

zelfs maar op de hoogte zijn van wat de laatste zestien jaar geleden zelf optekende in zijn memoires (*Met en tegen de tijd. Herinneringen*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1980). Wat is overigens een 'vrijwillig hoogleraar' (bladzijde 18)? Het geldt ook voor het interview met Hilda Verwey-Jonker, die eveneens memoires heeft geschreven welke minder raadselachtig zijn over haar roeyement als lid van de SDAP in 1946 dan het slot van dit interview (bladzijde 26). Op blz. 58 is in het interview met Frans Oudejans sprake van een conferentie over de strategie ten aanzien van het Zuiden op diens instigatie die in 1972, 1973 of 1977 zou hebben plaatsgevonden na een gesprek met Den Uyl. Zowel de vaagheid in tijdsbepaling ergert, als de onduidelijkheid van wat daar dan wel gebeurd is. Toevallig was ik in die tijd eerst lid van het gewestelijke bestuur van Noord-Brabant Oost en daarna voorzitter van de grootste zuidelijke afdeling, Eindhoven. Van zo'n conferentie herinner ik mij echter niets. Volgens het interview met André van der Louw is er in 1972 geen Progressieve Volkspartij ontstaan, omdat het partijcongres onder invloed van Jacques Wallage daar tegen stemde. In feite werd het voorstel voor de PVP op het congres van 1973 verworpen zonder dat Wallage daar iets bijzonders mee van doen had. Hedy d'Ancona kreeg in 1993 niet 'het aanbod voor een dubbel-functie: lid van het Europees (sic!) Parlement en lid van de Tweede Kamer' (bladzijde 114); het partijcongres verwierp deze mogelijkheid tot dubbelmandaat

B O E K E N

die helemaal los stond van de gekandideerde. Het is één voorbeeld uit vele waarin de interviewers ervan getuigen dat ze niet goed op de hoogte zijn van de organisatorische en partijdemocratische verhoudingen in de PvdA. Dat blijkt onder andere ook uit het interview met Heertje. Die meldt dat toen hij halverwege de jaren zeventig terug wilde keren in de PvdA, de voorzitter van de afdeling waarvan hij lid zou moeten worden zich daar met hand en tand tegen verzette, maar 'dat een commissie onder leiding van Ed. van Thijn tot het oordeel kwam dat hij terug moest komen'. (bladzijde 125) Iemand die zich als lid van de PvdA aanmeldt, kon toen gedebatteerd worden door de desbetreffende afdelingsvergadering, en vervolgens daarover in beroep gaan bij een commissie van het partijbestuur. Die kon de debattage goedkeuren of verwerpen, maar niet uitspreken dat iemand als lid terug moest komen. De gedachte dat belangrijke mensen van de partij het los van regels en democratische besluitvorming intern voor het zeggen hadden komt nog wel vaker in deze interviews voor, zo ook in het interview met Ger Harmsen (bladzijden 233-234), waarvan men zich overigens afvraagt wat het in dit boek doet aangezien de politieke rol van de geïnterviewde zich in de bestreken halve eeuw voornamelijk buiten (en tegen) de PvdA heeft afgespeeld. De ongeïnformeerde wijze van vragen benadrukt dit onbedoeld. (De laatste keer dat ik Harmsen meemaakte, vijf jaar geleden bij een gewestelijke vergadering in

Friesland naar aanleiding van het rapport *Een partij om voor te kiezen* beschuldigde hij Wim Kok ervan in de voetsporen van Lenin te willen treden. Ik vond dat toen voor Harmsen zeer positief, want het was voor het eerst dat ik hem kritiek op Lenin hoorde ventileren.)

De slordigheden in taal en stijl ('het is godsgeklaagd', bladzijde 67; 'beste waarheid', bladzijde 82 - is er ook een iets mindere waarheid?) zijn frequent. De luiheid of onkunde van - sommige - interviewers vertoont zich in de meest simpele fouten. Zo wordt het kabinet Van Agt-Den Uyl op bladzijde 135 een levensduur van anderhalf jaar toegedacht, in plaats van de negen maanden die correct op bladzijde 158 worden vermeld. Zulke slordigheden verwijzen niet alleen naar de auteur, maar misschien nog wel meer naar de redacteurs van deze bundel.

Wat is nu nieuw in deze bundel? A. Het interview met Kees Bode, waarin deze - toen hoofd voorlichting van de partij - uitvoerig uiteenzet dat hij en zijn apparaat indertijd een campagne hebben gevoerd om de kandidatuur van de tijdelijke voorzitter van het partijbestuur, Ien van de Heuvel, te bevorderen. Het is schokkend om te lezen hoe betaalde functionarissen van de partij ook achteraf zonder enige gewetenswroeging prat gaan op het misbruik dat zij van hun organisatorische functie hebben gemaakt om op eigen houtje politiek te bedrijven. B. Marcel van Dam die meldt dat het kabinet Den Uyl niet vanwege de grondpolitiek is gevallen (bladzijde 158). Helaas wordt hij over deze bewering niet

nader aan de tand gevoeld, zodat deze - zoals veel in dit interview - gebakken lucht blijft. c. Karin Adelmund: 'De PvdA had er groot belang bij om mij niet op een Europese lijst maar op een nationale lijst te krijgen' (bladzijde 224). Jammer genoeg heeft de interviewer vervolgens niet gevraagd wat dat belang dan wel was en waarom zo groot. D. Jacques Wallage die een fout opbiecht (bladzijde 241): de PvdA 'had een parlementaire enquête (sic! bt) moeten organiseren over het nieuwe stelsel van studiefinanciering'. 'Wim Deetman heeft nu het vege lijf kunnen redden, maar dat was niet verdiend.' Het studiefinancieringsstelsel is sinds de invoering in 1986 alleen maar slechter en ingewikkelder geworden, als ik mijn studenten beluister, en had hier dan de vraag voor de hand gelegen: waarom dringt de PvdA niet alsnog aan op zo'n enquête?

Hier: de *Partij van de Arbeid* is, kortom, een waardeloos boek. Interviewen is de luiste vorm van journalistiek, tenzij de interviewer weet waarover hij of zij het heeft en ook bereid is die kennis te gebruiken. Daarvan is hier eigenlijk nergens sprake. Het soms hemelschreiende amateurisme had wellicht enigszins beperkt kunnen worden als er sprake was geweest van een strenge redactie, die voor enige structuur in het geheel had gezorgd. Maar niets daarvan. De ondervraagden hadden hiervoor beschermd horen te worden, want dit is *oral history* op zijn slechtst.

BART TROMP
redacteur S&D